

4. Mauritius Geerard, Clavis Patrum Graecorum, vol. IV: Concilia et Catenae, Brepols - Turnhout, s. 273, Corpus Christianorum.

Z wielką radością należy powitać niezwykle cenny przewodnik po gąszczu autentycznych i nieautentycznych katen i synodów wczesnochrześcijańskich w postaci Clavis Patrum Graecorum, vol. IV: Concilia et catenae. Zaraz na wstępie trzeba podkreślić odwagę autora, który mimo iż w przedmowie wyznaje z pokorą, że lęka się, by nie popełnić jakiegoś błędu przy publikacji takiego dzieła, podejmuje się jego realizacji.

Dzieło poprzedzone krótkim wstępem, spisem rzeczy i wykazem skrótów podstawowej bibliografii /s. I-XVIII/ składa się z dwóch zasadniczych części: z wykazu dokumentów synodalnych /Concilia, s. 1-184/ i z wykazu wczesnochrześcijańskich katen /Catenae, s. 185-259/. Kończą je 3 konkordancje - zestawienia z Patrologia Latina Migne'a oraz z Ph. Jaffe-Loewenfeld: Regesta Pontificum Romanorum, w których wymienione dokumenty synodalne w większości się znajdują.

W części pierwszej podane są ze wskazaniem lokalizacji wszystkie autentyczne, zdaniem autora, dokumenty soborów i synodów wczesnochrześcijańskich aż do VII wieku, począwszy chronologicznie od synodu w Ancyrze /r. 314/, a skończywszy na synodzie trullańskim /r. 691/. W ich poczet wchodzi nie tylko wczesne synodyki, ale dla poznania pełnego kontekstu historycznego również listy papieży, patriarchów, biskupów i cesarzy, związane z odpowiednim synodem czy soborem. Autor zaznacza, że przy ich opracowywaniu korzystał nie tylko ze wszystkich zasadniczych wydań dokumentów synodalnych, jak Labbe-Cossarta, Harduina, Monsiego czy Schwartz, ale konsultował się również z wieloma współczesnymi historykami starożytności chrześcijań-

skiej. W ten sposób autor opracował 56 starożytnych synodów, a więc tylko te, po których jego zdaniem pozostały jakieś autentyczne dokumenty, choćby były one jedynie w przekładzie. O wiele więcej wylicza ich bowiem stary Mansi, Hefele, czy nawet nowszy Dizionario dei concili /red. P. Palazzini, Roma 1963, vol.I-IV/. I tak np. interesujący nas w tym roku, w związku z jego 1550 rocznicą, Sobór Efeski /s.30-69/ zawiera aż 247 wyliczonych dokumentów /nr 8620-8867/ podzielonych na trzy części: ante synodum /listy Cyryla, Nestoriusza i papieża Celestyna/, gesta in utriusque parte synodi i De pace - post synodum. Do każdego synodu dołączona jest podstawowa i najnowsza bibliografia. Szkoda, że brak w niej dobrej pozycji E. Jonkers - Acta et symbola conciliorum, quae saeculo quarto habita sunt. Textus minores XIX, Leiden 1954.

Niemniej trudnej pracy dokonał autor w drugiej części poświęconej niezwykle zagmatwanej sprawie katen starożytnych. Chociaż patrologowie i bibliści starają się od dawna wyjaśnić ich autentyczność i wzajemne zależności, problem nadal pozostaje nierozwiązany. Autor starał się w tej części skonstatować przede wszystkim stan badań, mając nadzieję, że resztę w tej dziedzinie zrobią inni. Wymienione kateny w liczbie 179, ze wskazaniem ich likalizacji, podstawowej bibliografii, autorów starochrześcijańskich, a niekiedy nawet stem wykazujących ich wzajemne powiązania, podzielił autor na 2 zasadnicze części: Kateny Starego i Kateny Nowego Testamentu zestawione w 19 grup. Rozpoczynają je Catenae in Octateuchum et Reges, a kończą Catenae in epistolas catholicas.

Sygnalizowany wyżej tom należy uznać za niezwykle cenny i długo oczekiwany klucz oddany do rąk badaczy starożytności chrześcijańskiej, zarówno patrologów, jak i historyków Kościoła. Czy wszystkie oceny dokonane przez autora były trafne?

Dziś trudno na to pytanie odpowiedzieć, pokażą to dalsze badania, niemniej jednak omawianą publikację należy uznać za dzieło bardzo odważne.

Ks. Stanisław Longosz

5. Vittorio Peri, Omelie orygeniane sui Salmi. Contributo all'identificazione del testo latino, Città del Vaticano 1980. Studi e Testi, 289

Warto odnotować publikację tej książki, która niewątpliwie wzbudzi zainteresowanie orygenistów: chodzi o zaginiony pełny komentarz Orygenesesa do Psalmów, który św. Hieronim nazwał "integrum psalmodum corpus" /Epist. ad Augustinum CXII, 20, CSEL 55, 389-390, Czuj III, 38/ wyjaśniając, że przełożył go na łacinę św. Hilary z Poitiers i Euzebiusz z Wercelli. O tym komentarzu wspominał w swoich dziełach nie tylko sam Orygenes, ale i inni autorzy starożytni, jak Euzebiusz z Cezarei, św. Bazyl Wielki, Epifaniusz i Rufin z Akwilei. Ze sposobu komentowania ksiąg biblijnych przez Orygenesesa wiemy, że czynił to zazwyczaj w trojkiej formie: 1. tomoi lub hypomnemata /ciągły komentarz, wiersz po wierszu/, 2. homiliai lub dialexeis, 3. scholia lub semeioseis. Z wyrażenia więc św. Hieronima "integrum psalmodum corpus" można wnioskować, że Orygenes pozostawił kompletny komentarz Psalterza we wszystkich tych trzech formach egzegezy. O takim właśnie komentarzu, homiliach i wyciągach do całego Psalterza św. Hieronim wspomina w innym miejscu /Epist. ad Paulam XXXIII, 4, CSEL 54, 256, Czuj I, 195-197/. Gdzie się więc znajduje obszerne orygenesowskie dzieło? Czy całkowicie zaginęło? Patrologia Migne'a zawiera tylko fragmenty z komentarza Orygenesesa do Psalmów w postaci Catenae biblicae /PG 12, 1053-